

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПОВІТРЯНИХ СИЛ
імені ІВАНА КОЖЕДУБА

СУЧАСНА ВІЙНА: ГУМАНІТАРНИЙ АСПЕКТ

Збірник матеріалів X Міжнародної наукової конференції
Харківського національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

21-22 травня 2026 року

Харків
2026

Затверджено до друку Вченою радою Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, протокол №5 від 26 травня 2026 року

DOI: <http://doi.org/10.30748/MWHA-2026>

X Міжнародна наукова конференція Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Сучасна війна: гуманітарний аспект»: збірник матеріалів, 21-22 травня 2026 року. – Х.: ХНУПС ім. І. Кожедуба, 2026. – 570 с.

Наведені публікації за теоретичними та практичними результатами наукових досліджень і розробок, які виконані науково-педагогічними працівниками, науковими співробітниками, докторантами, ад'юнктами, аспірантами та іншими фахівцями органів військового управління, закладів, установ і підприємств.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів, фахівців у сфері військового управління, психологічної підтримки персоналу Збройних Сил України.

За достовірність викладених фактів, цитат та інших відомостей відповідальність несе автор.

Відповідно до закону України “Про авторське право і суміжні права” при використанні наукових ідей та матеріалів цього збірника, посилання на авторів і видання є обов’язковим.

Разом із позитивними трансформаціями зростає психологічна вразливість населення. Посттравматичний стрес, високий рівень соціальної напруги та економічні труднощі створюють ризики дестабілізації.

Соціальні дослідження показують, що понад 60% населення відчуває підвищений рівень тривожності, що потребує системної психосоціальної підтримки.

Війна стала потужним каталізатором соціальних трансформацій українського суспільства. Основні тенденції включають:

- зміцнення громадянського суспільства через волонтерські і соціальні ініціативи;
- трансформацію цінностей та ідентичності;
- розвиток соціальної мобільності і перекваліфікації;
- зміну сімейних та гендерних ролей.

Водночас війна створила нові виклики – психологічні травми, економічні труднощі і соціальну напругу, що потребують уваги держави та громадських організацій:

1. подальше зміцнення громадянського суспільства через локальні і національні ініціативи;
 2. формування освітніх та професійних програм для швидкої адаптації населення до нових умов;
 3. розвиток системи психосоціальної підтримки для зменшення наслідків війни на рівні громад і сімей;
- використання досвіду соціальних трансформацій для побудови пост-конфліктног

КРИМІНАЛІТЕТ ЯК МОБІЛІЗАЦІЙНИЙ РЕСУРС РОСІЙСЬКИХ ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ КАМПАНІЙ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2022–2023)

Гула Р.В., доктор історичних наук, професор

Харківський національний університет Повітряних сил імені Івана Кожедуба

Передерій І.Г., доктор історичних наук, професор

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Історичний досвід свідчить, що залучення криміналітету до ведення бойових дій практикувалося упродовж усієї історії людства. Це дозволяло компенсувати нестачу мобілізаційних ресурсів за рахунок осіб, здатних завдяки специфіці свого способу життя швидко адаптуватися до екстремальних умов війни. Тому злочинний елемент часто використовувався командуванням як утилітарний ресурс для виконання найскладніших і найнебезпечніших бойових завдань – нерідко з розрахунком на їхню фізичну утилізацію.

З початком широкомасштабного вторгнення механізм комплектування квазімілітарних формувань засудженими взяли на озброєння російські приватні

військові компанії. Так, наприклад, за відкритими даними засобів масової інформації та комунікації, під час вербування до групи «Вагнера» восени 2022 р. перевагу віддавали ув'язненим, схильним до насильства та засудженим за тяжкими статтями Кримінального кодексу, як-от «убивство», «грабіж», «розбій», «заподіяння тяжких тілесних ушкоджень», а також рецидивістам. У липні 2023 р. джерела в самій ПВК «Вагнер» повідомляли, що через це формування пройшло 78 тис. бійців, із них 49 тис. – колишні ув'язнені. У грудні 2022 р. координатор стратегічних комунікацій Ради національної безпеки США Дж. Кірбі стверджував, що 40 із 50 тис. бійців компанії «музикантів» – це колишні ув'язнені.

Тому при аналізі ведення бойових дій 2022–2023 рр. слід виокремити низку характерних особливостей комбінованого бойового застосування ворогом регулярної армії та приватних військових формувань у рамках збройного протистояння на Південно-Донецькому операційному напрямку. До них слід віднести:

- фактичне визнання провалу досягнення оголошених на початку цілей «СВО» у вигляді указу В. Путіна від 21.09.2022 р. про «часткову» мобілізацію «громадян» РФ призвело до процесу масової еміграції призовного контингенту російських громадян (до 1 млн осіб), що змусило Міноборони РФ застосувати використання «механізму найманства» приватних військових компаній (в РФ їх нараховувалося приблизно 40);

- в умовах кризового стану регулярної армії, коли номерні та зведені частини стало важко відновлювати за рахунок «часткової мобілізації», найманці та «добровольчі формування дозволяють обійти ці обмеження (набір до ПВК є варіантом прихованої мобілізації);

- приватні військові компанії складала протизаконної армії та мали можливість діяти за межами її сформованих управлінських практик;

- відсутність чітко визначеного правового статусу ПВК дозволяло використовувати їх у діях, які знаходяться за межами вимог міжнародного гуманітарного права;

- бойове застосування найманців створювало механізми уникнення відповідальності для політичного керівництва та військового командування за потенційно можливі військові злочини з боку цих воєнків;

- за допомогою ПВК російська держава отримала можливість скоротити витрати на підготовку та утримання великих контингентів збройних сил;

- історичний досвід доводить, що при застосуванні ПВК уряди обходять необхідність повідомляти суспільству про ціну ведення воєн (у тому числі, в людських життях), що також використовує наразі Росія.

Згідно з оглядом структур розвідки Міноборони Великої Британії, що датується січнем 2023 р., у бойових діях в Україні лише ПВК «Вагнер» задіяла 50 тис. бійців і таким чином стала ключовим компонентом особового складу військової кампанії РФ в Україні.

Роль приватних військових кампаній стала більш помітною приблизно з середини 2022 р., після того, як російська регулярна армія не змогла досягти поставлених ключових цілей і зазнала суттєвих втрат особового складу. Наприклад, сумнозвісна ПВК «Вагнер» спочатку надавала невеликі групи відносно добре підготовленого й так само добре оснащеного персоналу для підтримання операцій російських військових. Але через те, що ЗС РФ продовжували не справлятися зі своїми завданнями, ПВК «Вагнер» розширила свою діяльність уже в рамках відносно широкомасштабних операцій, зокрема, з метою захопити українське м. Бахмут.

Формування вагнерівців використовувалися в атаках за тактикою «людських хвиль» у підрозділах, які були сформовані, як правило, з ув'язнених і зазнали численних бойових втрат. За даними відкритих джерел західних ЗМІ ПВК «Вагнер» втратила вбитими і пораненими в Україні до середини лютого 2023 р. понад 30 тис. осіб.

Масові жертви у «м'ясних штурмах» є наслідком російській моделі побудови ПВК. Використання ПВК США та Заходом відображає переважно оборонну орієнтацію їх застосування у бойових діях з максимальним контролем за дотриманням обмеження зразків озброєння цих підрозділів. Також існує чіткий нормативний правовий розподіл функціоналу між воєнною організацією держави та приватними військовими й охоронними компаніями. Путінський же монстр був сформований на підвалинах атакувальних, штурмових, агресивних практик з наявністю та використанням широкої лінійки озброєнь і військової техніки, яка включала авіацію, танки, бойові броньовані машини, зенітні ракетні комплекси малої дальності тощо. Надання настільки широкого комплексу преференцій ПВК створювало підґрунтя неадекватного сприйняття дійсності керівництвом «Вагнера». Тому загострення протистояння між ПВК і МО РФ було лише питанням часу, апофеозом якого став сумнозвісний «пригожинський заколот» 23–24 червня 2023 р.

Використання приватних військових компаній у російсько-українській війні стало інструментом гібридної агресії РФ для приховування втрат, уникнення юридичної відповідальності та виконання штурмових завдань. Основні підсумки включають масштабне вербування ув'язнених, високу смертність особового складу, конфлікти з регулярною армією РФ та фактичну інтеграцію ПВК у структуру збройних сил РФ після заколоту 2023 р.

Отже, бойове застосування ПВК у цій війні продемонструвало їх ефективність як інструменту терору та штурмових дій, але водночас виявило ризики створення «паралельних армій» для російської державної системи.